

El català *mola si mola* el que fem en català... o no

Catalan is cool if what we do in it is cool... or then again maybe it isn't

Oriol GRAU I ELIAS

Universitat Rovira i Virgili

RESUM

Tot i que hi ha àmbits, com la música i la ràdio, en què els joves disposen d'una gran oferta en català, en altres camps, com la televisió, el teatre o el cinema, hi ha hagut, durant molt de temps, un gran buit. En la televisió aquest problema s'ha resolt, almenys parcialment, amb l'aparició del Canal 3XL,¹ dirigit a joves d'entre 16 i 20 anys. Amb tot, el ventall de productes encara és molt reduït en els casos del teatre (tot i que els joves tendeixen a assistir-hi poc, sigui en la llengua que sigui) i del cinema (la proporció de pel·lícules en català és molt baixa, si la comparem amb la de pel·lícules en castellà).

L'article parteix de la idea que «el català *mola si mola* el que fem en català» i en posa dos exemples pràctics: *Plats bruts*, una comèdia de televisió que, amb una llengua viva i col·loquial (plena, això sí, de paraules no recollides per la normativa), va assolir un gran èxit, i el ball parlat de Dames i Vells de Tarragona, que atrau públic de totes les edats i, especialment, gent jove.

PARAULES CLAU: ús social del català, joves, mitjans de comunicació, televisió, cultura popular, consum cultural.

ABSTRACT

Although there are spheres, like music and radio, in which young people enjoy a large offering in Catalan, in other fields, such as television, theatre or cinema, there has long been a void. In television, this problem has been solved, at least partially, with the appearance of Channel 3XL, addressed to young people between the ages of 16 and 20. Nevertheless, the range of available products is still quite small in theatre (even though it is also true that young people don't tend to go to the theatre, regardless of the language involved), as well as in cinema (the proportion of films in Catalan in comparison to those in Spanish is very low).

This paper is based on the idea that "Catalan is cool if what we do in it is cool" and gives two practical examples: *Plats bruts*, a TV sitcom featuring a lively colloquial language (albeit full of non-prescribed words), which became a big success, and Tarragona's Ball Parlat de

CORRESPONDÈNCIA: Oriol Grau i Elias. Departament d'Estudis de Comunicació, Universitat Rovira i Virgili. Campus Catalunya. Avinguda Catalunya, 35. 43002 Tarragona. Tel.: 977 558 582. A/e: joseporiol.grau@urv.cat.

1. Va deixar d'emetre l'1 d'octubre de 2012. (N. de l'e.)

Dames i Vells, a popular festival that draws spectators of all ages and young people in particular.

KEY WORDS: social use of Catalan, youth, communication media, television, popular culture, cultural consumption.

S embla mentida que una pregunta tan simple com la que presideix aquestes jornades no sigui gens fàcil de respondre. Sabeu com he titulat la meva intervenció? Doncs amb una resposta a aquesta pregunta. La més immediata que em va venir a la ment: «El català *mola* si *mola* el que fem en català». Posteriorment, hi afegeixo «o no», perquè tampoc no n'estic gaire segur. Què volia dir amb aquesta resposta? Doncs que si el producte que oferim és prou atractiu, es consumirà en la llengua que surti de fàbrica. Aquesta resposta ràpida em va venir arran d'una anècdota real que em servirà d'exemple: l'any 2005, Andreu Buenafuente va passar de treballar a TV3 en català a fer-ho a Antena 3 en castellà. Un any més tard van muntar una gira per portar el programa per alguns teatres d'Espanya. I va ser, justament, al vestíbul del teatre Alcalá de Madrid, que una noia d'uns divuit anys em va saludar amb el meu nom i cognoms. A mi em va sorprendre perquè en aquella època jo sortia a la *tele* disfressat i, per tant, a Madrid no se'm coneixia. Em va explicar que m'havia reconegut pels programes de TV3 que veia per satèl·lit. Com que em parlava en català li vaig preguntar d'on era, i em va dir que era madrilenya. Que havia descobert el Buenafuente fent zàping, i com que l'empenyava sentir les rialles del públic del programa i no entendre els gags, s'havia apuntat a les classes de català que donen a l'ambaixada de la Generalitat a Madrid. «I justament ara que ja anava pel nivell C, va el Buenafuente i canvia de llengua!». Em va dir que continuaria anant a classes de català perquè ara li havia agafat gust a mirar TV3 via satèl·lit. En aquest cas, el producte li va resultar tan atractiu que va aprendre la llengua.

Hi ha un fotimer de gent que va començar a interessar-se per l'anglès per entendre les lletres dels Beatles, en una època en què aquí la segona llengua estrangera era el francès. Una altra cosa és que un cop traduïdes, les lletres dels Beatles no eren cap meravella poètica. Però això és un altre tema.

Tots coneixem estrangers que han après català perquè els és útil, els agrada o simplement volen entendre'ns i fer-se entendre. És molt estimulante que el català *moli* a algú de fora, però em vaig adonar que aquests exemples no responen a l'enunciat de les jornades. Aquí debatem sobre l'ús del català a Catalunya, entre la gent jove d'aquí. I d'això, exactament, és del que no tinc ni idea. Vull dir que no sé si els joves usen més o menys el català entre ells. En primer lloc, perquè ni sóc jove ni sóc sociolingüista i, en segon lloc, perquè la meua relació amb la joventut, deixant a part els vincles familiars, s'estableix en els paràmetres d'actor-espectador i de professor-alumne. És a dir, de generador de continguts a consumidor d'aquests continguts, i d'aquí que parli tota l'estona en termes de consum.

Dedueixo, també, que aquesta taula rodona ha d'anar per aquí, ja que han convidat Pep Blay i Raül Tidor, coneixedors, respectivament, dels gustos musicals i televisius

de la gent jove. Cal confessar que a mi em van fer la invitació quan era el cap de Programes d'Entreteniment de TV3, però com que ja no en sóc, em puc permetre parlar del que em doni la gana. Encara que vindria a dir el mateix amb càrrec o sense càrrec... em sembla.

Sí que exposaré una de les reflexions que preocupaven l'equip directiu de TV3 quan jo vaig entrar a formar-ne part —i espero que per confessar-vos-ho no incorri en la revelació de secrets empresarials: amb el Club Super3 l'oferta per al públic infantil queda molt ben coberta. I val a dir que és una fórmula d'èxit que es manté de fa molts anys. Si no heu anat mai a la Festa dels Súpers, us ho recomano, per comprovar *in situ* la convocatòria de canalla catalana de tots els orígens. És espectacular.

Però un cop aquests infants deixaven de ser-ho, l'oferta de la *tele* en català per al públic juvenil era, comparativament, ridícula. Feia l'efecte que la *tele* els acompanyava de petits, però els abandonava d'adolescents. A alguns els tornava a recuperar d'adults, però a d'altres ja no.

Per sort, l'aparició el passat 19 de setembre del Canal 3XL,² dedicat als nois i noies entre els 16 i els 25 anys, contribueix a pal·liar aquest dèficit. Abans ja existia un programa amb el mateix nom, que funcionava molt bé gràcies a les sèries que emetia. El programa va passar pel Canal 300, i ara, convertit ell mateix en canal, es reparteix la freqüència amb el Canal Super3, buscant la consolidació en aquesta cada dia més salvatge selva televisiva, i enfront d'una competència molt forta i poderosa, com poden ser el Canal Disney o l'MTV, que emeten només en castellà o en anglès.

Així doncs, l'oferta de *tele* juvenil en català es limita només al Canal 3XL i a algun altre programa de *tele* local, molt puntual, de tota l'oferta llarga de canals que podem veure avui amb la TDT o a través de satèl·lit.

Permeteu-me que passi d'una disciplina a una altra. De la *tele* al teatre, que és el camp on treballo ara, per fer una comparativa. Els joves són els espectadors més poc freqüents al teatre, sigui en català o en castellà. Si hi van és a través de l'escola, de l'institut o de la família.

És molt difícil veure un grup de joves sols al teatre. A més, per veure teatre cal pagar una entrada. I com que el poder adquisitiu jove no acostuma a ser gaire alt, a l'hora de prioritzar escullen altres tipus d'oci. L'oferta teatral per a ells tampoc és gaire generosa: aquesta mateixa setmana la cartellera barcelonina ofereix uns quaranta muntatges teatrals, dels quals vint-i-cinc són per a adults, onze són per a tots els públics, tres són espectacles infantils i només un està destinat específicament a la gent jove. Porta per títol *Impro Horror Show*. L'ofereix el Teatreneu i són una companyia d'actors que improvisen a partir dels suggeriments del públic, que acostuma a ser bàsicament jove i molt entusiasta. Hi ha tota una cultura juvenil al voltant d'aquests muntatges que va des de rànquings per escollir el millor improvisador de la temporada a grups socials en xarxa, cursos d'improvisació i altres activitats. Però, malgrat que la majoria dels actors són catalans, gairebé totes les improvisacions les fan en castellà.

Dels onze espectacles que hi ha per a tots els públics, joves inclosos, n'hi ha vuit en

2. Va deixar d'emetre l'1 d'octubre de 2012. (N. de l'e.)

castellà i tres en català. Ja veieu que és una proposta molt petita, i només d'iniciatives privades. El teatre públic té els joves oblidats. Com a mínim durant aquesta setmana. Així doncs, ara mateix la situació de l'oferta de productes televisius i teatrals en català, destinats específicament a la joventut, és molt poca.

Això no passa tant amb l'oferta musical i radiofònica, però, en canvi, la situació cinematogràfica també és escassa. De cinema en català, se n'ha parlat força perquè ja fa temps que és centre de debat arran de l'aprovació de la Llei del cinema pel Parlament, i de la seva impugnació per part del Partit Popular (PP) i de la defensora del poble... espanyol. Aquesta llei, ja ho sabeu, haurà de normalitzar la situació del català a les pantalles. Us dic quatre xifres de la cartellera actual: s'estan projectant seixanta-set pel·lícules a Barcelona, de les quals només nou són en català, i, d'aquestes, cinc són per a tots els públics.

Però el més preocupant no és que hi hagi poca oferta juvenil en català. El que realment és greu és que la demanda és més baixa que l'oferta. No són una majoria, precisament, els joves que miren el 3XL, i televisió catalana en general, ni ho són els que omplen els teatres ni les sales de cinema.

Què ho fa que noies i nois que han estudiat tota la vida en català, en rebaixin l'ús quan arriben a certa edat? No sóc sociolingüista i no m'atreveixo a respondre. Estem com al principi. No sé si el català *mola* o no *mola*.

Però com que m'han convidat, bé he de dir-hi alguna cosa, i ho faré des de l'experiència professional, amb dos exemples diferents però que tenen en comú que són en català i que van tenir i tenen molt d'èxit entre la gent jove: estic parlant de la *sit-com* *Plats bruts* i del ball parlat de Dames i Vells de Tarragona.

Plats bruts va ser un comèdia de televisió, estrenada el segle passat, l'any 1999, que va durar sis temporades. I s'ha reemès tantes vegades que s'ha convertit en el producte dramàtic més amortitzat de TV3.

Plats bruts es va convertir en un fenomen televisiu entre els joves, en part, gràcies al llenguatge col·loquial que utilitzàvem, i, en altra part, evidentment, per la interpretació, els guions, la realització i molts altres elements que ho van afavorir.

Però amb la llengua vam crear alguns precedents en els dramàtics de TV3. Els nostres guions ja contenien d'origen incorreccions lingüístiques, paraules de l'argot i castellanismes, que no passaven pel sedàs dels correctors, a més d'algunes paraulotes que no eren del gust d'algun directiu.

Nosaltres vam argumentar que aquest era el llenguatge del carrer, el popular, el de la joventut, que la gent no parlava com els de *Nissaga de poder*, que no sonava igual dir «Hòstia, tio, mira que ets gilipolles, vale?» que, per exemple, «Recoi, nano, que n'ets de talòs!», i que si volíem la identificació del televident, que li fos versemblant la farsa i que li provoqués la hilaritat, havíem de parlar com ell.

Després d'alguns estira-i-arronsa, vam acordar que al plató no hi hauria cap corrector, i que, per part nostra, rebaixaríem la incorrecció lingüística i les «hòsties». Vull dir la paraula *hòstia*, i és que l'Arquebisbat de Barcelona havia trucat a la direcció de la *tele* per aquest tema. Poca feina, també.

La qüestió és que sovint traspasàvem la línia vermella, tot i la voluntat de mante-

nir un equilibri, però com que la fórmula funcionava, el control lingüístic, i també el moral, es van relaxar.

Plats bruts es va convertir en la sèrie més vista de la història de TV3 i va arribar a ser premiada, entre d'altres, per Òmnium Cultural amb el guardó al millor programa de televisió de l'any 1999, malgrat el flac favor que, aparentment, féiem a la puresa de la llengua.

Com a anècdota, us explico que vam rebre cartes de mestres que ens deien que la canalla jugava al pati a interpretar els papers del David, el López, l'Emma i la Carbonell, amb barbarismes i paraulotes incloses.

Vaig pensar que havíem avançat. Jo, al pati, jugava en castellà perquè també interpretava el que veia a la televisió únicament espanyola. Jo feia de Kung Fu, d'Orzowei i de Pipi Calzaslargas.

Anem a l'altra experiència, aquest cop teatral: el ball de Dames i Vells és un entremès satíric que es representa pels carrers de Tarragona durant la festa major. El seu origen a Tarragona es remunta a l'any 1514. Imagineu-vos si fa anys, que encara regnava Ferran II, àlies *el Catòlic!*

Dames i Vells és un espectacle basat en el diàleg, ja que la música i la coreografia són complementàries, o sigui que el protagonisme rau en el missatge i en el text, que està escrit en vers.

L'argument és senzill: les batusses d'uns vells casats amb dones joves, tot interpretat per homes. El llenguatge, amb voluntat còmica, és groller, ple d'al·lusions eròtiques, gestos obscens, paraules malsonants i alguna blasfèmia. No cal dir que està truffat de barbarismes, castellanismes i d'incorreccions diverses.

Tenim la sort de comptar amb una autoritat lingüística com és el doctor en filologia catalana Pere Navarro Gómez, professor de la Universitat Rovira i Virgili, que també és actor del ball, i que corregeix i endreça tot aquest despropòsit lingüístic, mantenint la comicitat dels versots.

Us llegeixo un parell d'estrofes que recitava enguany el primer vell perquè es capta molt millor l'essència barroera del ball. Diu així:

La meva dona és petita
i amb molta capacitat.
És com un Seat Ibiza,
però amb l'*embrague* salat.

Se li ha fet tan gros el *xirri*
després de catorze parts,
que farà de cementiri
per a residus nuclears.

Vet aquí un català col·loquial, que conté algunes paraules en fonètica castellana i alguns barbarismes, però que arriba directe a aquella zona del cervell que fa esclatar el riure franc i espontani, que és el que nosaltres anem a buscar. El públic és de totes les edats, però amb una presència destacada de gent jove.

No voldria que s'entenguessin aquests dos exemples com a defensa del català *light*, enfront del català *heavy*. Aquesta és una discussió lingüística que s'arrossega des dels anys noranta, i no vull entrar-hi, perquè em falten dades, no en sé prou i és un tema que em supera.

Però tinc clara una cosa: quan vull captar l'atenció de l'espectador jove, sobretot a l'hora de fer humor, utilitzo el català col·loquial, del carrer, un català incorrecte, contaminat, amb presència de castellanismes, però viu, actual i molt més proper a la llengua quotidiana, i això ajuda a permetre que els joves espectadors s'hi identifiquin de seguida.

Ara acabaria la meva intervenció, però com que sempre queda bé tirar dels savis, en citaré un que d'això en sabia un niu. Al lingüista Joan Solà li van preguntar un cop què pensava sobre l'actitud passiva dels joves respecte a la llengua, i va respondre això:

La joventut no està de romanços, no vol estar patint amb una llengua en què contínuament li diguin: «No, és que en català això no es diu així». Això és emprenyador. Les llengües degradades no agraden a ningú. Tu no et fas d'un club de futbol que jugui amb espartenyas, et fas d'un equip que guanyi i que tingui una samarreta brillant. I amb les llengües passa exactament el mateix. Això els polítics no s'ho han plantejat seriosament, i per això fan aquestes propagandes ridícules en comptes d'anar al fons de la qüestió.

Segons Joan Solà, hi ha un fons de la qüestió. I aquest fons de la qüestió té solució política. El lingüista diu que no s'hauria de negar la realitat i començar perquè la classe política deixés de mentir i reconegués que a Catalunya hi ha un enorme conflicte lingüístic des de fa tres segles. El cito textualment:

[...] ara aquest conflicte està esdevenint molt crucial, perquè els catalans estem quedant arraconats davant de la força social del castellà. I, si vostè té una responsabilitat política, no se'n vagi per les rames, no em faci unes quantes classes més per a adults i no s'hi gastí 30.000 euros. Posi-se'ls als clatell, aquests 30.000 euros, i no me'ls gastí, que són meus. Vostè el que ha de fer és anar a l'arrel, i l'arrel és plantar cara a l'Estat i d'una vegada arribar a la convivència entre els pobles i les llengües d'Espanya.

Després d'això no puc estar-me de fer una recomanació: potser val la pena conèixer què diuen els programes dels partits polítics al respecte de la defensa de la llengua. I votar, o no votar, en conseqüència.